

Megemlékezés

MEGEMLÉKEZÉS A LENHOSSÉK–SZENT-GYÖRGYI ORVOSTUDÓSCSALÁD 250 ÉVES JUBILEUMÁRÓL (1773–2023)

COMMEMORATION OF THE 250TH ANNIVERSARY OF THE FOUNDATION OF THE LENHOSSÉK–SZENT-GYÖRGYI MEDICAL DYNASTY (1773–2023)

Rosta István

a Szent István Tudományos Akadémia rendes tagja, professor emeritus
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Kaposvári Campus Neveléstudományi Intézet, Kaposvár
rosta.istvan.andor@uni-mate.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A Lenhossék–Szent-Györgyi orvostudóscsalád megalapítója 250 éve, 1773-ban született Pozsonyban. Ő volt Lenhossék Mihály Ignác. A fia Lenhossék József, az unokája pedig Lenhossék Mihály. Mind a három Lenhossék nemzetközi hírű orvosprofesszor volt, Lenhossék Mihály nőtestvérének, Lenhossék Josefinnek volt a fia Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas tudós. Ők négyen a magyar tudományos élet egy családhoz tartozó kiválóságai. Szent-Györgyi Albert apai ágú unokatestvére, Szentgyörgyi András (a nevüket nem egyformán írták) szintén tudományos pályára lépett. Az ő gyermeke, Kristóf mint biológus már a tudóscsalád ötödik generációját képviseli.

ABSTRACT

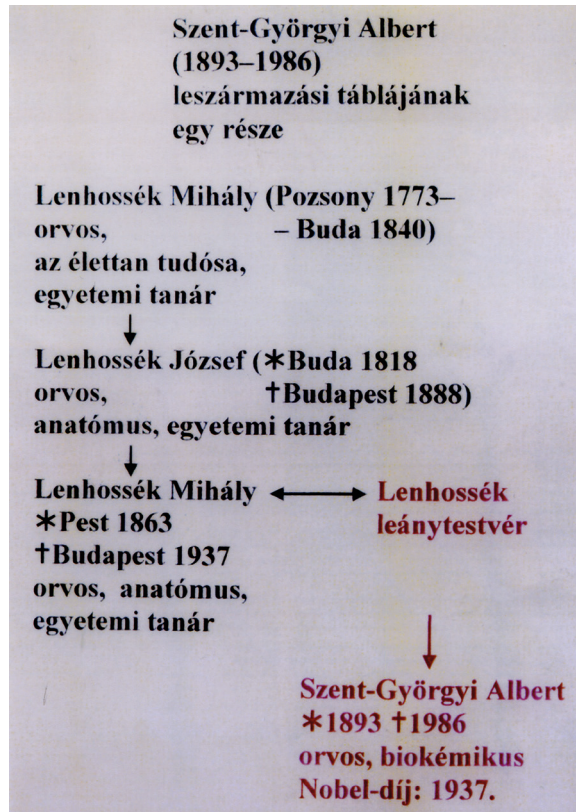
The founder of the Lenhossék–Szent-Györgyi medical dynasty was born 250 years ago in 1773 in Bratislava (Pozsony). He was Mihály Ignác Lenhossék. His son was József Lenhossék and his grandson was Mihály Lenhossék. All the three Lenhosséks were internationally renowned medical professors. The son of Mihály Lenhossék's sister, Josefin Lenhossék was Albert Szent-Györgyi, the Nobel Prize winning scientist. The four of them belong to the same family of excellence in Hungarian science. Albert Szent-Györgyi's paternal cousin, András Szentgyörgyi (their names are not spelt the same), also had a scientific career. His son, Kristóf, a biologist, is the fifth generation of the scientific dynasty.

Kulcsszavak: idegrendszer, koponyavizsgálat, anatómia, C-vitamin, biokémia, Nobel-díj

Keywords: nervous system, cranoscopy, anatomy, vitamin C, biochemistry, Nobel Prize

2023-ban emlékeztünk meg arról, hogy a család első tudós őse, Lenhossék Mihály Ignác 250 évvel ezelőtt, 1773-ban született Pozsonyban. Leszármazottai, akik szintén a tudomány elkötelezett művelői voltak, József, Adolf, Mihály és Szent-Györgyi Albert. Az utóbbi tudós is Mihály Ignác leszármazottja (dédunokája) – ő a női ágon. Szent-Györgyi Albert első unokatestvére, Szentgyörgyi András szintén tudományos pályán dolgozott. Szentgyörgyi András nem Lenhossék leszármazott, mert ő a Szentgyörgyi férfiágon kapcsolódik a nagyobb létszámú családhoz.

Ez a „dinasztia” (1. ábra) különleges szerepet visz a magyar tudománytörténetben. Egy családban ennyi magas rangú intellektüel nem nagyon gyakori még az egyetemes tudománytörténetben sem. (A hasonlatosság talán a Bernoulliakkal kapcsolatban áll fenn, akik a 17–18. századi Nyugat-Európában matematikusok, mérnökök, orvosok, anatómusok, fizikusok, valamint botanikusok voltak.)

1. ábra. A Lenhossék–Szent-Györgyi orvostudóscsalád leszármazási táblája a 250 évvel ezelőtt, 1773-ban született Lenhossék Mihály Ignácótól

Forrás: a szerző összeállítása

A Lenhossék családi szálak a régi, 18. századi Esztergom vármegyébe vezetnek. A megyei monográfiában ez áll: „Lenhossék Mihály, született 1773-ban. 1799-ben Esztergom vármegye főorvosává választották, és itt maradt 1808-ig, amikor a pesti egyetem tanára lett. Meghalt 1840-ben. Nagyszámú orvosi munkáit német és latin nyelven írta; így Esztergomban léte alatt: *Untersuchungen über Leidenschaften und Gemüthsaffecten als Ursachen und Heilmittel der Krankheiten*. 1804. – *Introductio in methodologiam physiologiae corporis humani*. 1808” (Esztergom vármegye, 1910, 147.).

A híres 18–19. századi orvos még Mária Terézia korában látta meg a napvilágot, és a 19. század első évtizedében emelkedett nemesi rangra Kempelen Béla adatai szerint. A Kempelen-féle családtörténetben erről a következők olvashatók: „Lenhossék. Czimeres levelet 1808. szept. 25. L. Mihály esztergommegyei orvos nyert” (Kempelen, 1913, 373.).

Lenhossék Mihály Ignác apja Linoschegg (Lenoschek) Ferenc volt, asztalosmester. Szüleinek szegénysége miatt a Jézus Társaság szerzetes papjai karolták fel, segítették, támogatták, tanították. Érettségi és bölcséleti tanulmányok után Bécsben és Pesten folytatta orvosi tanulmányait. 1799. augusztus 16-án Pesten avatták orvosdoktorrá.

Lenhossék Mihály Ignác 1808-ban a pesti egyetemi élettani és felsőbb boncolástani tanszékére kapott meghívást. Később az egyetem dékáni és rektori tisztségét is betöltötte. Nagy érdemei vannak a himlő elleni védőoltások elvégzésének megszervezésében, a kolerajárvány elleni védekezésben és az országos egészségügyi igazgatás létrehozásában. Az 1820-as évek második felétől Lenhossék Magyarország protomedicusa és helytartósági tanácsos volt. A magyarországi orvosi oktatásnak lényegében ő lett az irányítója. Az országos főállatorvosi állást Lenhossék javaslatára szervezték meg, így jelentős szerepet töltött be a magyar állategészségügy megindításában is (Karasszon, 2000, 138.). Az *Orvosi Tár* első kötetét, amelyet 1831-ben Pesten adtak ki, Lenhossék Mihály Ignác tiszteletére jelentették meg.

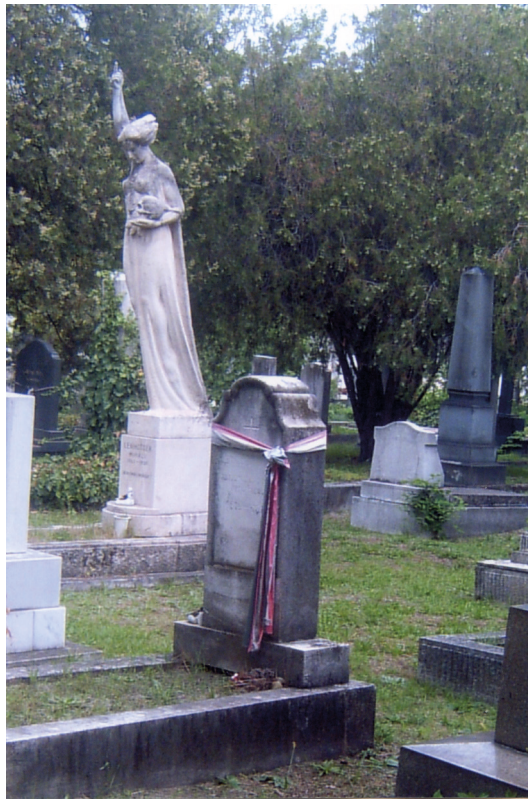
Lenhossék Mihály Ignác fia volt Lenhossék József (1818–1888). Ő a piarista szerzetesrend paptanárainál tanult, majd orvostudományi tanulmányait követően 1841-ben Pesten avatták orvosdoktorrá. Egyetemi tudományos karrierjét a bonctan és az élettan tanársegédeként kezdte. Egy ideig Kolozsváron is tanított, de munkássága főleg Pesthez, illetve Budapesthez kötötte.

Egész pályafutását tekintve főképpen az anatómia tudományát művelte. „Állítólag neki volt először mikroszkópja Magyarországon, bár inkább makroszkópos, szabad szemmel is látható, vizsgálatokat végzett” (Czeizel, 2002, 68.). Szövevényi készítményei külföldön is híresek voltak. A Magyar Tudományos Akadémián 1864-ben levelező tag, 1873-ban rendes tag lett. Lenhossék József akadémiai székfoglaló előadásának címe a levelező tagsághoz *A közép idegrendszer szürke állományának és az egyes idegyökök eredetinek tájviszonyai*, a rendes tagsághoz

pedig *Az emberi vese visszér-rendszere* volt (Markó, 2003a, 793.). Az 1878/79-es tanévben a Budapesti Tudományegyetem rektora volt.

Foglalkozott antropológiával is. Híresek és értékesek voltak azok a tanulmányai, amelyeket az emberi koponyákról írt. Koponyavizsgálatai során összefüggéseket próbált keresni a koponyaméreték és a szellemi képességek között. Számos híres ember koponyaméretét vizsgálta és rögzítette.

A család második generációjához tartozik Lenhossék József testvére, Lenhossék Adolf (1829–1900), aki hosszú ideig állt állami szolgálatban, és a „magyar királyi főmérnök” címet viselte. A Nagyszombatból Budára, majd onnan Pestre került egyetemen, az Institutum Geometricumban kapta meg 1856-ban a 645. sorszámú mérnöki oklevelet (Fodor, 1955, 168.).

2. ábra. Lenhossék Mihály (1863–1937) síremléke Budapesten, a Fiumei úti sírkert 34. parcellájában (34-4-14) (a szobrász, Fülöp Elemér alkotásán a tudományt jelképező nőalak baljában egy emberi koponyát tart, jobbjával a Teremtő Istenre utalva az ég felé mutat. Felirat: „Non omnis moriar! Nem halok meg egészen!” Az előtérben nemzeti színű szalaggal jelezve Lenhossék József sirja van)

Forrás: a szerző felvétele

Harmincnégy éven keresztül végzett mérnöki szolgálatát a legfelsőbb helyeken is példaértékűnek ítélték. Baross Gábor kereskedelmi miniszter előterjesztésére az 1890. évi július 18-i miniszteri értekezlet javaslata alapján – nyugdíjba vonulása alkalmából – a Koronás Arany Érdemkeresztrel tüntették ki (Jegyzőkönyv, 1890). Sírja a Krászonyi rokonság sírhelyén, Budapesten, a Farkasréti temetőben van.

Lenhossék Mihály (1863–1937) Lenhossék József fia és Lenhossék Mihály Ignác unokája volt. Ő már a tudóscsalád harmadik generációjához tartozott. Középiskoláit ő is, apjához hasonlóan, a budapesti Piarista Gimnáziumban végezte. 1881-től volt medikushallgató. Végzés után, külföldi tanulmányútjai során is főleg anatómiával foglalkozott.

3. ábra. Szent-Györgyi Albert édesanyja, Szentgyörgyi Miklósné Lenhossék Josefín sírja Szegeden, a Belvárosi temetőben (Központi, nagy temető, Fonógyár utca. V, 7. 520. Temetés: 1936. július 22. A sírt a Szegedi Tudományegyetem 2017-ben 2041-ig tartó érvényességgel megváltotta.)

Forrás: a szerző felvétele, 2018

A Magyar Tudományos Akadémiának ő is előbb levelező, majd rendes tagja lett. Lenhossék Mihály akadémiai székfoglaló előadásainak címe a levelező tagsághoz *A centrosomáról*, a rendes tagsághoz pedig *A periférikus idegrostok fejlődéséről* volt (Markó, 2003b, 794.). 1906-ban az idegrendszer felépítésével kapcsolatos kutatásaiért sokan várták, hogy elnyeri a Nobel-díjat, de ez nem valósult meg. Egyetemi orvoskari professzor volt, és viselt dékáni, valamint rektori tisztséget is. 1934 és 1937 között Berzeviczy Albert és József főherceg elnökök mellett másodelnöke volt a Magyar Tudományos Akadémiának.

A magyar agykutatás történetéről írta Freund Tamás agykutató, akadémikus, akadémiai elnök, hogy „[t]alán Apáthy Istvántól (1863–1922) számíthatjuk a kezdetet, [...] Apáthynak Lenhossék Mihály, neki pedig Szentágothai volt a tanítványa” (Freund–Mezei, 2005, 30.). Lenhossék Mihály (2. ábra) a tudományban és a tudományos közéletben vezető szerepet vitt, és megalapozta még a halála utáni évtizedek magyar tudományos sikereit is.

Lenhossék Mihály nőtestvére Lenhossék Josefín volt (3. ábra), akit Szentgyörgyi Miklós vett feleségül. Az ő gyermekük volt Szent-Györgyi Albert (a nevüket ők is eltérő módon írták) orvos és biokémikus, szegedi és budapesti professzor. Szent-Györgyi Albert (1893–1986) 1937-ben nyerte el a világ legnagyobb tudományos elismerését, a Nobel-díjat. A hivatalos német nyelvű táviratban, amelyet Szent-Györgyi Albertnek írtak Stockholmból, a következő indoklás olvasható korabeli magyar fordításban. „A Carolin-Intézet tanári kara ma úgy határozott, hogy az idejéig az idegrendszer Nobel-díjat Önnek ítéli oda azokért a felfedezésekért, melyeket a biológiai égés folyamatok körül tett, különös tekintettel a C-vitaminra és a fumarsav-katalizisra” (sz. n. [Szent-Györgyi Albert], 1937).

Szent-Györgyi Albert (4. ábra) és Szentgyörgyi András már a tudóscsalád negyedik generációjához tartoznak. Ők ketten – Czeizel Endre adatai szerint – apai ágon első unokatestvérek voltak. Apáik voltak testvérek. Nagy korkülönbség (harmincegy év) volt közöttük, mintha nem is egy generációhoz tartoztak volna. Szentgyörgyi András 1924-ben Budapesten született, és az orvosi diplomáját is ott szerezte meg 1947-ben. Részben Albert hatására ő is biokémikus lett, dolgozott is együtt, itthon is és az Amerikai Egyesült Államokban, Woods Hole-ban is. Szentgyörgyi Andrást a Magyar Tudományos Akadémia 1998. május 4-én a tiszteleti tagjainak sorába választotta. Egyik gyermeke, Kristóf (sz. 1949) szintén tudományos pályára lépett, szakterülete a molekuláris biológia. Ő már az ötödik generációt képviseli, és a tudóscsalád megalapítója, Lenhossék Mihály Ignác ükunokájának, Szent-Györgyi Albert gyermekének, Kornéliának a kortársa (Czeizel, 2002, 66.).

2023-ban tisztelettel és kegyelettel hajtottunk fejet az egyik leghíresebb magyar tudóscsalád előtt, amelynek megalapítója és őse két és fél évszázaddal ezelőtt született. Ő is és a leszármazottai is a magyar egyetemi kultúrának és Akadémiánknak a „díszei” voltak.

4. ábra. Szent-Györgyi Albert szobra Szegeden, az egyetem Dugonics téri épületének főbejáratánál, Bíró Lajos alkotása

Forrás: a szerző felvétele

IRODALOM

- Czeizel Endre (2002): *Tudósok, gének, dilemmák. A magyar származású Nobel-díjasok családfa-elemzése.* Budapest: Galenus Kiadó
- Fodor Ferenc (1955): *Az Institutum Geometricum, az egyetem bölcsészeti karán 1782-től 1850-ig fennállott Mérnöki Intézet.* Budapest: Tankönyvkiadó. <https://repozitorium.omikk.bme.hu/items/37dcb4ba-e984-4952-866b-bc6fb1c0645b>
- Freund Tamás – Mezei Károly (2005): „...Az agy a Teremtő műve...” *Freund Tamás professzorral beszélget Mezei Károly.* Budapest: Kairosz Kiadó
- Jegyzőkönyv. 1890. VII. 18. Miniszterelnök vezette miniszteri értekezlet. Budapest

- Karasszon Dénes (2000): Lenhossék Mihály. In: Kapronczay Károly – Vizi E. Szilveszter (szerk.): *Híres magyar orvosok*. Budapest: Galenus Kiadó
- Kempelen Béla (1913): *Magyar nemes családok*. VI. Budapest. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/6-kotet-9E8A/lenhossek-BE25/>
- Markó László (2003a): Lenhossék József. In: Markó László – Burucs Kornélia – Balogh Margit et al.: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002*. II. kötet, I–P. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár
- Markó László (2003b): Lenhossék Mihály. In: Markó László – Burucs Kornélia – Balogh Margit et al.: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002*. II. kötet, I–P. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár
- Rózsa Vitál (1910): Irodalom, tudomány és művészet. In: Borovszky Samu (szerk.): *Esztergom vármegye. (Magyarország Vármegyéi és Városai)* Budapest: Országos Monografia Társaság. <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0006/0.html>
- sz. n. [Szent-Györgyi Albert] (1937): A biológiai égések mechanizmusa. *Természettudományi Közlöny*, 1937. december, 69, 1078, 625–640.